

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa

2/5, osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja
perushoitotilanteiden näkökulmista

Elina Kataja ja Opetushallitus

Kokopäiväpedagogiikka vasuperusteissa

”Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen ovat keskeinen osa lapsen päivää. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.” (Vasuperusteet 2016, 21)

Perushoidon pedagogiikka perusteltuina valintoina

- Perushoidon tilanteiden osalta törmätään herkästi sääntöviidakkoon.
- Pohdittavaa on, keitä varten nämä säännöt on luotu ja mitä tavoitteita ne palvelevat?
- Esimerkkinä unikaverisäännöt – mitä näistä sinä tunnistat?

Laadukas kokopäiväpedagogiikka tähtää laaja-alaisen osaamisen vahvistumiseen

- Laaja-alainen osaaminen, kuten ajattelun, vuorovaikutuksen, itsestä huolehtimisen ja arjen taidot kehittyvät pienillä, omilla valinnoilla ja oman ajattelun tukemisella

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 36)

Uusi, ihana villahaalari

”Lapsi palasi joululomalta uuden villahaalarin kera. Villahaalari oli niin upea juttu, että se oli päällä koko aamupäivän. Ruokailun jälkeen lapsi ilmoitti nukkuvansa villahaalari päällä. Tiesin lapsen tuntien, että asia on nyt niin tärkeä, ettei villahaalarista hevillä luovuta, ja että lopputulos olisi todennäköisesti se, että villahaalari lähtisi lokeroon vain taistelun ja itkun kautta. Olin tuon matsin valmis käymään, mutta juteltuani lapsen kanssa ajattelin, että mä jouston tässä kohta, ja annan hänen kokeilla. Kerroin, että villahaalarilla nukkuessa tulee varmasti kuuma, mutta voit sä kokeilla. Lapsi pujahti peiton alle villahaalari päällä. Varttia myöhemmin lepohuoneen hämärästä kuului hiljainen kuiskaus: ”Mulla on ihan hirveen kuuma.” Villahaalari riisuttiin sängyn viereen ja lapsi nukahti.

Päivälevolta herätessään tärkein asia oli riemullinen ilmoitus siitä, että sä olit ihan oikeessa, eihän kukaan voi nukkua villahaalari päällä, kun sillä tulee ihan hirveen kuuma. Mitä lapsi olisi oppinut, jos olisin taistellut haalarin väkisin pois päältä? Hän olisi oppinut, että aikuinen on typerä, eikä antanut hänen nukkua sillä sen hetken tärkeimmällä vaatteella, kun nyt hän oppi kokemuksen kautta jotain paljon olennaisempaa.”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Osallisuus ja perushoidon pedagogiikka

- Olennaisempaa, kuin pitää kiinni siitä, että me aikuisina tiedämme, mikä onärkevintä, on antaa lapsen tehdä omia päätelmiään ja tulkintojaan ja kokeilla ja yrittää itse.
- Näemmekö kaikkien tilanteiden pedagogisen merkityksen vrs. vain siirtymät?
- Pienen lapsen kyky omiin, perusteltuihin valintoihin ja oman toiminnan säätelyyn kehittyy mitä parhaimmin jokapäiväisissä, toistuvissa tilanteissa.
- Perushoidon tilanteiden pedagoginen avaaminen perusteellisesti kasvattajatiimissä
  - Mistä tekijöistä tilanne koostuu? Millaisille arvoille, asenteille, oletuksille ja uskomuksille olemme toiminnan rakentaneet? Miksi toimimme, niin kuin toimimme? Mitä haluamme, että lapset tilanteesta oppivat, ja mitkä ovat menetelmät siihen?

Perusteltuja valintoja ja oman toiminnan säätelyä

”Ryhmässämme on kaksi lepoetkitilaa, toisessa he, jotka nukkuvat, toisessa lepäävät patjoilla he, jotka eivät nuku, ja joiden kanssa luetaan hetki satua. Patjan paikan saa valita itse – ja kyllä, saa mennä myös sen parhaan kaverin viereen. Lepoetkipaikoista käydään usein keskustelua lasten kanssa, ja pohditaan, millaisin säännöin kaverin vieressä voisi olla ja mitä sitten, jos homma ei toimi. On paljon tärkeämpää opetella hallitsemaan pienten tekojen kautta itse omaa toimintaansa, kuin toimia vain ulkoa ohjatusti. Toisten kanssa sujuu mukavammin, toiset kaipaavat vähän pidempää harjoittelu-aikaa ja enemmän aikuisen tukea valinnoilleen.

Eräs vauhdikas nuorimies oli yksi heistä, joiden kanssa usein pohdittiin, miten osaisi itse säädellä käyttäytymistään niin, että antaisi kaverinkin levätä rauhassa ilman, että aikuisen täytyy puuttua. Nuorimies oli optimisti, ja hilasi patjansa kaverin viereen uskoen joka kerta, että tänään onnistuu – useimmiten ei onnistunut. Eräänä päivänä nuorimies seiso pitkään patja kainalossa keskellä huonetta ja totesi viimein, että mä aina tykkään naurattaa kaveria lepoetkellä. Mä taidan petata mun sängyn tonne vähän kauemmas muista kunnes osaan antaa kaverin levätä rauhassa. Emmekö me kasvatuksessa pyri juuri tähän, opettamaan lapsia tekemään perusteltuja valintoja ja säätellemään omaa toimintaansa omassa lähiarjessaan?”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Itsestään selvien totuuksien avaaminen

”Pohdimme tiimissämme ruokailua, ja löysimme hirvittävän määrän osin jopa tiedostamattomia sääntöjä: maidon ja leivän saa vasta ruuan jälkeen, leipä pitää voidella tietylle puolelle, jos ei ole syönyt kaikkea, ei saa leipää, jos on jo ottanut leipää, ei saa enää lisää ruokaa, mutta jos haluaisi toisen leivän, täytyy ottaa taas välissä lisää ruokaa, ja sen hölmöimmän, että ksylitolipastillia tai -purkkaa ei saa, ellei ole syönyt kunnolla, aivan kuin se olisi joku palkinto syömisestä. Sitä, miltä maailmanajasta nuo säännöt olivat peräisin, emme tiedä, mutta olimme tunnollisesti sisäistäneet ne vuosien varrella miettimättä yhtään, miksi. Luopumalla näistä säännöistä muuttui koko ruokailu miellyttävämmäksi, kaikin puolin rauhallisemmaksi ja merkityksellisemmäksi tilanteeksi, jossa ytimessä eivät olleet säännöt ja niiden valvominen, vaan yhteinen, mukava hetki ruuan äärellä.”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Millaisin tavoittein, millaisin keinoin?

”Maistamisen mantra on sellainen, jota on viime aikoina pohtinut paljon. Oletamme, että kun vaadimme maistamaan kaikkea, lapsista tulee parempia ruokailijoita. Onko se niin? Entä, jos lapsi ei oikeasti halua maistaa? Tehdäänkö maistamisesta jokin mörkö, vai luotetaanko, että ehkä tämäkin lapsi uskaltaa ilman pakkoa maistaa myöhemmin – ja ellei uskaltaisikaan, niin ei maailma siihen kaadu. Uusia makuja voi opetella aikuisenakin. Houkuttelu ja innostaminen on eri asia kuin se, että joku seisoo vieressä vaatimassa, että kaikkea varmasti maistetaan. Milloin on maistanut riittävästi? Jos puuro ällöttää jo kaksivuotiaana, pitääkö sitä maistaa joka aamu vielä eskarissakin? Onko se yhä maistamista, vai enää vain vallankäyttöä?”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Ne pienet, arjen helmet

- Perushoidon tilanteiden moninaisten pedagogisten mahdollisuuksien näkeminen
- Oppimisen, oman ajattelun, itsestä huolehtimisen taitojen ja ongelmanratkaisun tukemisen osalta kyse on mahdollisuuksien antamisesta ja arjen keskustelun arvostamisesta
- Varhaiskasvatuksen keskiössä laaja-alaisen osaamisen taitojen oppiminen ja vahvistuminen
- Minä selviän, vaikka ympärillä jotakin muuttuisi → pysyvyyden ja muutoksen tasapaino: Jos joku tarvitsee pysyvämpiä rutiineja, kuten omaa istumapaikkaa, se hänelle toki suotakoon, mutta lähtökohtaisesti turvallisuudentunne on paljon syvemmillä, kuin tuolissa, jossa on oma nimi
- Osaammeko antaa lapsille tilaa omaa itseään koskevien, haastavien tilanteiden ratkaisemisessa? Lapsissa on paljon viisautta, kun laskeutuu kuuntelemaan.

Minä selviän, vaikka jotakin ympärillä muuttuisi

”Meidän tehtävä on rakentaa lapsissa luottamusta itseen, positiivista minäkuvaa, aktiivisuutta, oma-aloitteisuutta ja sellaista voimaa, että he kykenee tulevissa haasteissa luottamaan siihen, että elämä kantaa. Pienet muutokset antaa lapsille luottamuksen ja uskon siihen, että vaikka jonkin asia muuttuu ja on huomenna hiukan toisin, niin minun elämä ei putoa siitä. Me esimerkiksi syödään monella eri tavalla, monessa eri paikassa. Sisällä, ulkona, retkellä, metsässä, pihalla ja niin edelleen. Lapset on tottunut siihen, että voi ruokailla missä tahansa, kipeästä, kipeästä, lautaselta tai eväinä ja niin edelleen. Se ei oo iso asia meillä, se on luonnollinen juttu. Mutta jos me istutaan aina siinä yhden pöydän ääressä, yhdellä paikalla ja tuolissa lukee vielä Milla ja Maija, niin lapsen kyky syödä rajoittuu omaan paikkaan, ja silloin me rakennetaan lapselle sielunmaisema, jossa mikään ei saa muuttua, tai minun elämä menee sekaisin.”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Uskalletaanko antaa mahdollisuus?

”Olimme miettineet omien istumapaikkojen valintaa pitkään, mutta emme olleet uskaltaneet, koska ryhmässämme on lapsi, joka omien haasteidensa vuoksi on erittäin kiinni pysyvissä, muuttumattomissa rutiineissa. Lopulta uskaltauduimme kokeilemaan, pohjustaen asiaa lapselle itselleen. Ennako-oletuksistamme poiketen lapsi reagoikin innostuneesti, ja aika nopeasti istumapaikan valinnasta tuli erityisesti tälle lapselle merkittävä, iso asia, ja jo aamupäivän leikeissä lapsi kyseli kavereilta, istuttaisiinko yhdessä ruokapöydässäkin.

Mikä myös muuttui, oli se, että ensimmäistä kertaa kuulimme lapsen oma-aloitteisesti juttelevan toisten lasten kanssa. Hätkähdyttävää oli ymmärtää, että olimme rajanneet sosiaalisten tilanteiden mahdollisuuksia pois sillä, että valitsimme muuttumattoman ja mahdollisimman rauhallisen pöytäseuran niin, että samassa pöydässä istui lapsia, joilla ei välttämättä ollut juurikaan puhuttavaa keskenään. Kun tuo lapsi, jolla oli sosiaalisissa taidoissa muutenkin paljon haasteita, pääsi istumaan leikkikavereidensa viereen, muuttui myös ruokapöytäkäyttäytyminen, ja keskustelutaidot kasvoivat kohisemalla.”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Viisautta on oppia aikuisenakin jotain uutta

”Uuden vasun myötä entistä tärkeämpää on meidän alalla kehittää kasvattajien oman toiminnan arviointia ja tarkastella kaikkia meidän toimintatapoja ja käytäntöjä kriittisestikin, jotta löydetään sieltä se hyvä, säilytettävä ja vahvistettava, ja toisaalta ne kohdat, joissa voidaan miettiä toimintaa uusilla laseilla tämän päivän kasvatustajattelu pohjalta. Se voi joskus ottaa kovillekin, mutta eihän mun siihen tarvitse jäädä kiinni, mitä on tehty ennen. Esimerkiksi oli aika, jolloin nukkarista vessaan pyytäviä, isojakin lapsia nöyryytettiin istuttamalla potalla keskellä nukkaria, ja se oli silloin yleisesti hyväksytty käytäntö. Itsensä kehittäminen ei ole sen märehmistä, miten mä tein ennen, vaan siitä oppimista – viisaus on oppia jotain uutta, kehittää ja muuttaa omaa toimintaansa ja toimia tässä ajassa sillä tavalla, kun tämän ajan varhaiskasvatus edellyttää.”

(Varhaiskasvattajan kertomaa)

Kohti osallisuuden pedagogiikkaa

Pohdittavaa varhaiskasvattajille, kasvattajatiimeille ja työyhteisöille

- Millaisia mahdollisuuksia ja toisaalta esteitä teidän ryhmässänne on lasten osallisuudelle perushoidon tilanteissa?
- Valitkaa tiimissä yksi perushoidon tilanne ja lähtekää purkamaan se osiin. Mistä tekijöistä, tavoitteista, rakenteista, säännöistä, arvoista ja asenteista tilanne rakentuu? Kun lähdette rakentamaan tilannetta pedagogisesti perustellen uudelleen, mitä jätätte pois, mitä muutatte, mitä säilytätte ja mitä vahvistatte?

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Innostavia oivalluksia osallisuuden yhteisellä matkalla!

Elina Kataja & Opetushallitus

